

” Шелестова Л. Теоретичні основи розроблення змісту профільної середньої освіти та формування профілів. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2025. Том 13, № 8. С. 171-179. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i8-022>.
Shelestova L. Teoretychni osnovy rozroblennia zmistu profilnoi serednoi osvity ta formuvannia profiliv [Theoretical bases for developing the content of profile-based secondary education and forming profiles]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2025. Vol. 13, No 8. S. 171-179. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i8-022>.

УДК 373.54.047

DOI: 10.31110/2616-650X-vol13i8-022

Людмила ШЕЛЕСТОВА

Інститут педагогіки НАПН України, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-3699-4919>

Shelestova.luda@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗРОБЛЕННЯ ЗМІСТУ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ ТА ФОРМУВАННЯ ПРОФІЛІВ

Анотація. У статті розглянуто теоретико-методологічні засади формування змісту профільної середньої освіти в умовах трансформації системи загальної середньої освіти України. Акцентовано увагу на важливості забезпечення безперервності освітнього процесу в старшій школі та створення умов для реалізації індивідуальних освітніх траєкторій учнів. Проаналізовано положення Державного стандарту профільної середньої освіти (ДСПСО) як нормативної основи змістового наповнення академічного та професійного спрямувань профільної освіти. Особливу увагу зосереджено на необхідності досягнення змістового балансу між інваріантною (обов'язковою) частиною, що забезпечує базову підготовку для всіх учнів, та варіативною, яка надає можливість поглибленого опанування змісту освіти відповідно до обраного профілю. Визначено основні педагогічні принципи, що мають бути покладені в основу проєктування інваріантного ядра: науковість, інваріантність, гнучкість, інтегративність, гуманізація, компетентнісна орієнтація та забезпечення рівного доступу до якісної освіти. Здійснено аналіз академічного та професійного спрямувань профільного навчання, зокрема мети, структури, предметного наповнення, акцентів на підготовку до продовження освіти або до професійної діяльності. У статті подано деталізований алгоритм формування навчальних профілів: від вивчення інтересів учнів і аналізу ринку праці до розроблення структури, визначення змісту, освітніх результатів, навчальних програм і планів, організаційних умов реалізації та оцінювання ефективності. Підкреслено, що побудова змістової моделі профілів навчання є складним багаторівневим процесом, який вимагає інтеграції зусиль державної освітньої політики, наукового супроводу, інституційної автономії та активної участі всіх суб'єктів освітнього процесу. Перспективами подальших досліджень визначено розроблення інструментів оцінювання якості профільної освіти, а також вивчення механізмів адаптації профільної освіти до потреб ринку праці та сучасних соціально-економічних викликів; з'ясування ролі освітніх технологій у забезпеченні якісного профільного навчання.

Ключові слова: профільна середня освіта; зміст освіти; навчальні профілі; академічне спрямування; професійне спрямування; інваріантний компонент; варіативність.

Liudmyla SHELESTOVA

Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-3699-4919>

Shelestova.luda@gmail.com

THEORETICAL BASES FOR DEVELOPING THE CONTENT OF PROFILE-BASED SECONDARY EDUCATION AND FORMING PROFILES

Abstract. The article examines the current theoretical and methodological foundations for shaping the content of specialized secondary education within the context of Ukraine's transformation of its general secondary education system. It emphasizes the importance of ensuring the continuity of the educational process in upper secondary school and creating conditions for implementing individual educational trajectories for students. The provisions of the State Standard for Specialized Secondary Education (SSSCE) serve as the normative basis for the content of academic and professional specializations in specialized education, which are analyzed. Particular attention is focused on the need to achieve a balance between the invariant (mandatory) part, which provides basic training for all students, and the variable part, which offers the opportunity for in-depth mastery of the educational content in accordance with the chosen profile. The main pedagogical principles that should form the basis for the design of the invariant core have been identified: scientificity, invariance, flexibility, integrativeness, humanization, competence orientation, and ensuring equal access to quality education. An analysis of the academic and professional orientations of profile-based education has been conducted, focusing on its goals, structure, subject content, and emphasis on preparation for further education or professional activity. The article presents a detailed algorithm for forming educational profiles, from studying students' interests and analyzing the labor market to developing the structure, determining content, educational outcomes, educational programs and plans, and evaluating organizational conditions for implementation, as well as assessing effectiveness. It is emphasized that building a content model for educational profiles is a complex, multi-level process that requires the integration of efforts in state educational policy, scientific support, institutional autonomy, and the active participation of all actors in the educational process. Prospects for further research include the development of tools for assessing the quality of specialized education, as well as studying mechanisms for adapting specialized education to the needs of the labor market and contemporary socio-economic challenges; clarifying the role of educational technologies in ensuring high-quality specialized education.

Keywords: specialized secondary education; content of education; educational profiles; academic orientation; professional orientation; invariant component; variability.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування української системи загальної середньої освіти значного значення набуває становлення та розвиток профільної старшої школи. Профільна освіта як завершальний етап загальної середньої освіти виконує провідну функцію у забезпеченні безперервності освітнього процесу, сприяє формуванню ключових компетентностей, необхідних для подальшого навчання, професійного самовизначення й успішної соціалізації молоді. Саме на цьому етапі створюються передумови для усвідомленого вибору учнями профілю навчання, що відповідає їхнім інтересам, здібностям і майбутнім намірам.

Концептуальні засади функціонування профільної освіти в Україні визначено у Законі України «Про освіту» (2017), Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020), а також у Державному стандарті профільної середньої освіти (2024), що набуде чинності з 1 вересня 2027 року для здобувачів освіти, які навчаються за програмою дванадцятирічної школи. У контексті адаптації української освітньої політики до європейських стандартів, актуалізується потреба в оновленні підходів до структурування змісту профільного навчання, розширення спектру навчальних профілів, упровадження нових моделей організації освітнього процесу.

Згідно з чинними нормативними документами, структура та зміст профільної освіти формуються на основі державного стандарту, типових освітніх програм і навчальних планів, а також модельних програм з навчальних предметів і інтегрованих курсів, які затверджуються Міністерством освіти і науки України. Зазначені документи забезпечують нормативно-методичну основу для реалізації освітнього процесу в закладах, що надають повну загальну середню освіту, з урахуванням кадрового потенціалу, матеріально-технічної бази та індивідуальних освітніх потреб учнів.

Питання оновлення змісту, форм і механізмів реалізації профільної середньої освіти набуває особливої актуальності в умовах глобальних змін, цифровізації та необхідності забезпечення якості освіти, орієнтованої на потреби особистості та виклики сучасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика профільної середньої освіти посідає чільне місце в сучасному педагогічному дискурсі, зокрема в контексті реалізації освітньої реформи та концепції Нової української школи. Аналіз наукових праць свідчить про зростаючу увагу дослідників до питань індивідуалізації та диференціації освітнього процесу як необхідної умови для побудови індивідуальних освітніх траєкторій в умовах профільної середньої освіти. Згідно з провідними концептуальними підходами, система профільного навчання має забезпечувати умови для розвитку здібностей учнів, з урахуванням їхніх освітніх інтересів, потреб та професійних орієнтацій.

Теоретичні засади реформування профільної середньої освіти розкрито в дослідженнях таких провідних учених як В. Кремень, О. Топузов, О. Ляшенко, Ю. Мальований та ін. [9, 11]. Вони акцентують увагу на розмежуванні профільної освіти за двома основними напрямками – академічним і професійним. Такий підхід дає змогу адресно відповідати на запити учнів: академічний напрям орієнтує на підготовку до здобуття вищої освіти, натомість професійний – на входження в ринок праці. Одним із провідних принципів оновлення профільної школи є розширення можливостей для глибокої індивідуалізації освітнього процесу, що втілюється у поєднанні обов'язкового навчального мінімуму (інваріантного ядра) з варіативними компонентами, спрямованими на поглиблення знань у вибраній галузі.

Значний внесок у розроблення сучасної концепції профільної освіти здійснила Т. Засекина [8], яка проаналізувала положення державного стандарту профільної середньої освіти, запропонувала структурну модель цієї освітньої ланки, а також розробила підходи до формування обов'язкових освітніх компонентів, необхідних для реалізації профільного навчання в умовах здійснюваних реформ.

Актуальні науково-методичні аспекти розвитку профільної освіти в Україні були розглянуті в ході методологічного семінару Національної академії педагогічних наук України «Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації» (Київ, 4 квітня 2024 р.). У межах фахових обговорень порушувалися питання дидактичного проектування, оновлення змісту, методів і форм організації навчання, забезпечення якості освітнього процесу, кадрової підготовки та створення інноваційної інфраструктури для функціонування закладів профільної освіти.

У межах науково-дослідної діяльності відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України проведено ґрунтовний аналіз чинної нормативно-правової бази, що регламентує функціонування старшої профільної середньої освіти [12]. Значну увагу зосереджено на дидактичному наповненні освітнього процесу, зокрема на визначенні оптимального співвідношення між інваріантним та варіативним змістом, відповідно до потреб і потенціалу учнівської молоді [19].

На сьогодні у фокусі дослідницької уваги залишаються питання структурування профілів та предметного наповнення кожного з них: мовно-літературного [4], математичного [3], природничого [2, 4, 10], громадянського та історичного [13, 15, 18], мистецького [1, 17] тощо.

Наукові напрацювання в галузі профільної освіти дають підстави стверджувати, що її методологічні, концептуальні й дидактичні основи перебувають у стані активної розробки. Актуальним залишається пошук ефективних механізмів реалізації профілів, здатних забезпечити їх практичну ефективність у закладах загальної середньої освіти.

Серед пріоритетних напрямів розвитку профільної середньої освіти в Україні особливу увагу науковців і практиків привертає питання оновлення її змістового наповнення. Залишається актуальним завдання формування змісту навчання з урахуванням гармонійного співвідношення між сталими (інваріантними) складовими, обов'язковими для всіх здобувачів, та змінними (варіативними) компонентами, які сприяють гнучкій адаптації навчального процесу до освітніх потреб конкретного учня. У цьому контексті постає необхідність уточнення структури загальноосвітнього ядра, систематизації підходів до укладання профілів та забезпечення їх змістової різноманітності як інструменту реалізації індивідуального підходу в навчанні. Не менш важливим є завдання узгодження змісту навчальних профілів із сучасними соціальними й економічними викликами та запитамі ринку праці.

Метою дослідження є теоретичне узагальнення проблем, пов'язаних із конструюванням змісту профільної середньої освіти, обґрунтування підходів до проектування моделей профілів академічного та професійного спрямування з урахуванням принципів варіативності, гнучкості та відповідності освітнім інтересам і можливостям здобувачів освіти.

Методи дослідження. Для розв'язання поставленої проблеми було застосовано метод контент-аналізу нормативно-правових джерел, теоретичного аналізу наукових джерел, систематизацію та узагальнення отриманої інформації.

Виклад основного матеріалу. Одним із провідних завдань профільної середньої освіти є забезпечення умов для повноцінного задоволення освітніх потреб та інтересів здобувачів освіти. Це передбачає створення можливостей для засвоєння змісту навчання за обраним напрямком, що відповідає індивідуальним особливостям, нахилам і професійним намірам учнів. Такий підхід ґрунтується на пріоритеті особистісно орієнтованої моделі освіти, де навчальна діяльність узгоджується з перспективами подальшого професійного або академічного розвитку.

Згідно з положеннями Державного стандарту профільної середньої освіти (ДСПСО), мета профільної школи полягає у всебічному розвитку здобувача освіти, формуванні в нього комплексу ключових компетентностей, національної свідомості, громадянської позиції, системи цінностей, а також таких рис характеру, як відповідальність, ініціативність, самоповага й повага до інших [16]. У документі також визначено основні компоненти змісту профільної освіти, її структуру, загальний обсяг навчального навантаження, вимоги до результатів навчальної діяльності та принципи організації освітнього процесу.

У контексті даного дослідження ключову увагу зосереджено на проблематиці конструювання змісту профільної освіти та підходах до формування навчальних профілів. Відповідно до нормативних засад, зміст профільного навчання визначається сукупністю документів, серед яких: ДСПСО, типові освітні програми, типові освітні плани (як складові зазначених програм), а також модельні навчальні програми з кожного навчального предмета або інтегрованого курсу. Всі ці документи створюються на основі ДСПСО та затверджуються уповноваженими органами державної влади у сфері освіти – передусім Міністерством освіти і науки України.

Окрім цього, окремі заклади загальної середньої освіти мають змогу адаптувати типові програми до власних умов, розробляючи й затверджуючи авторські освітні програми або модифіковані навчальні курси, що відповідають вимогам чинного законодавства [6; 16]. Така гнучкість забезпечує інституційну автономію й сприяє реалізації принципу варіативності навчального змісту.

Здобуття профільної середньої освіти, як передбачено ДСПСО, може здійснюватися за двома основними напрямками: академічним і професійним. Академічне спрямування орієнтоване на засвоєння базового змісту, визначеного державним стандартом, з можливістю поглибленого вивчення окремих навчальних дисциплін чи інтегрованих курсів, що корелює з намірами вступу до закладів вищої освіти. Натомість професійне спрямування передбачає опанування як загальноосвітніх компонентів, так і освітніх елементів, що відображають зміст відповідних професійних стандартів і готують здобувачів до майбутньої трудової діяльності за обраною спеціалізацією [16].

У зв'язку з цим, навчальні програми профільного рівня повної загальної середньої освіти, незалежно від спрямування (академічного чи професійного), повинні включати обов'язкові освітні компоненти та критерії оцінювання, передбачені Державним стандартом профільної середньої освіти для всіх освітніх галузей. Водночас, програми обох напрямів мають власну специфіку: академічно орієнтовані – передбачають поглиблене вивчення окремих предметів у межах визначених освітніх галузей; програми професійного спрямування інтегрують зміст відповідних професійних стандартів, державних освітніх стандартів для конкретних професій, а також положення стандартів фахової передвищої освіти у межах визначених спеціальностей [7; 8; 9; 11; 16].

Одним із ключових викликів у процесі трансформації профільної освіти залишається визначення структури її змістового наповнення, зокрема виділення інваріантного ядра загальноосвітньої підготовки, обов'язкового для реалізації в усіх закладах загальної середньої освіти, а також розроблення профільних напрямків. Ця проблема викликає жваві наукові дискусії. Зокрема,

частина фахівців наголошує на доцільності збереження повного переліку освітніх галузей, сформованого на попередніх етапах освіти. Такий підхід, однак, нерідко призводить до перевантаження учнів, що ускладнює врахування їхніх особистих освітніх потреб. Натомість інша точка зору передбачає зменшення кількості загальноосвітніх компонентів із фокусом на поглиблення профільної підготовки. Проте й ця модель викликає занепокоєння, оскільки існує ризик звуження загального світоглядного горизонту учнів, що суперечить завданню формування критичного мислення та цілісного уявлення про сучасний світ [9].

Змістова модель профільної освіти охоплює дев'ять освітніх галузей: мовно-літературну, математичну, природничу, технологічну, інформатичну, соціальну та здоров'язбережувальну, громадянсько-історичну, мистецьку, фізичну культуру. Для кожної з них визначено: загальну мету, компетентнісний потенціал у формуванні ключових компетентностей, очікувані результати навчання, а також орієнтовний обсяг навчального навантаження, розподілений за етапами навчання (10-й та 11-12-й роки). Саме ці галузі, представлені повністю або частково, слугують змістовою основою для проектування навчальних профілів відповідно до обраного напрямку та освітньої стратегії закладу [16].

Освітній зміст кожної галузі може реалізовуватися як у форматі окремого предмета, так і через інтегровані навчальні курси, що охоплюють декілька предметних сфер або освітніх напрямків, з урахуванням рівня складності – базового чи поглибленого. Це зумовлює необхідність створення відповідних модельних навчальних програм для обох рівнів засвоєння, а також розробки двоступеневої системи оцінювання результатів навчальної діяльності здобувачів освіти [7; 8; 9].

Ефективне функціонування профільної середньої освіти можливе лише за умови досягнення оптимального співвідношення між загальноосвітньою складовою та предметною спеціалізацією, що має враховувати індивідуальні запити, здібності та перспективи учнів. У цьому контексті зміст обов'язкової (інваріантної) частини освіти має конструюватися на основі визначених педагогічних принципів, що забезпечують цілісність, науковість та гнучкість освітнього процесу.

Зокрема, серед засадничих положень, що мають бути покладені в основу створення інваріантного ядра, виокремлюються:

- принцип інваріантності, що передбачає єдність базового змісту навчання для всіх здобувачів освіти, з акцентом на формування фундаментальних знань, універсальних компетентностей, навичок критичного мислення, ефективної комунікації та соціальної адаптації;
- принцип наукової обґрунтованості, згідно з яким змістова частина має відповідати сучасному стану наукового знання, віковим та психологічним особливостям учнів, а також сприяти формуванню системних уявлень про світ на основі засвоєння ключових закономірностей природи і суспільства;
- принцип гуманізації, що передбачає включення у зміст ціннісних орієнтирів, етичних норм, культурних традицій і духовної спадщини, спрямованих на розвиток особистості як відповідального члена громадянського суспільства;
- принцип гнучкої побудови, відповідно до якого структура інваріантного змісту має забезпечувати його адаптивність до різних профільних спрямувань, відкриваючи можливості для подальшого розширення й поглиблення знань у межах обраних спеціалізацій;
- принцип компетентнісної орієнтації, що визначає необхідність спрямування навчального змісту на розвиток ключових компетентностей, зокрема мовної, міжкультурної, математичної, природничої, інформаційної, екологічної, технологічної, громадянської, соціальної та інших, які є визначальними для життєвої та професійної самореалізації в умовах сучасного суспільства;
- принцип забезпечення рівних освітніх можливостей, що гарантує доступність якісного освітнього контенту незалежно від місця проживання, соціально-економічного становища або інших зовнішніх обставин, сприяючи створенню умов для академічного та професійного зростання кожного учня;
- принцип інтегративності, який передбачає таке структурування освітнього змісту, за якого окремі предмети взаємодіють між собою, сприяючи формуванню у здобувачів цілісної картини світу, в якій знання з різних галузей знань поєднуються в єдину смислову систему [21].

Зазначені принципи створюють методологічну основу для побудови обов'язкового складника змісту профільної освіти, який не лише забезпечує загальноосвітню підготовку, а й стає міцною платформою для подальшого професійного самовизначення старшокласників.

На сучасному етапі розбудови профільної середньої освіти в Україні проблема проектування навчальних профілів залишається однією з найскладніших і найменш досліджених. У чинному Державному стандарті профільної середньої освіти (ДСПСО) це питання окреслено лише на загальному рівні, без детальної регламентації механізмів реалізації [16]. Складність формування профілів зумовлюється багатоаспектністю самого процесу, що передбачає координацію між вимогами державної освітньої політики, запитами учнівської молоді, інфраструктурними можливостями закладів освіти, локальними потребами громад і тенденціями на ринку праці.

Згідно з ДСПСО, структура профільного навчання повинна відповідати освітнім запитам учнів, їхнім інтересам, мотивації та рівню готовності, з урахуванням кадрових, матеріально-технічних і організаційних ресурсів конкретного закладу освіти, а також суспільних орієнтирів. Учні мають право змінювати обраний профіль або його спрямування, а також продовжувати навчання на інших освітніх рівнях відповідно до власної траєкторії [16].

Як уже зазначалося, формування навчальних профілів передбачає створення умов для спеціалізації освітнього процесу відповідно до здібностей, освітніх намірів і професійної перспективи учня. У межах профільної старшої школи передбачено два основні напрями – академічний та професійний, кожен з яких має власну змістову і структурну специфіку.

Академічне спрямування орієнтоване на інтелектуальний розвиток учнів, підготовку до здобуття вищої освіти, а також на формування широкого світогляду. Профілі в цьому напрямі передбачають поглиблене вивчення загальноосвітніх дисциплін, зокрема української мови, літератури, іноземних мов, історії, математики, інформатики, хімії, фізики тощо. Обов'язкова частина навчального плану включає базові предмети, необхідні для всебічного розвитку незалежно від профілю, а варіативна – забезпечує поглиблене опанування обраних галузей знань.

Професійне спрямування, у свою чергу, має на меті підготовку учнів до безпосереднього входження в ринок праці або продовження навчання у закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти. Зміст профілів зосереджено на практичному застосуванні знань, формуванні фахових умінь і навичок, а також на освоєнні елементів професійної діяльності. Обов'язковий зміст охоплює базові навчальні предмети, однак значна увага приділяється професійно орієнтованим дисциплінам (технологіям, економіці, інженерії тощо) та виробничій практиці.

Конструювання змісту кожного профілю базується на одній або декількох освітніх галузях, які дозволяють гнучко комбінувати інваріантні й варіативні компоненти. Це відкриває можливості для індивідуалізації навчання та створення персоналізованих освітніх маршрутів. Як свідчать напрацювання Т. Засекіної, до обов'язкових освітніх компонентів належать: українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, інформатика, історія та суспільствознавство, економіка і підприємництво, мистецтво, фізична культура та «Захист України» [8].

Наведемо приклади формування профілів, враховуючи спрямування (академічне/професійне), освітні галузі, обов'язкові освітні компоненти, профільні та вибіркові освітні компоненти [21].

Мовно-літературний профіль (академічне спрямування).

Мета: поглиблене вивчення української та зарубіжної літератури, розвиток комунікативних навичок.

Обов'язкові освітні компоненти: українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, інформатика, фізична культура, захист України.

Профільні освітні компоненти: зарубіжна література, риторика.

Вибіркові освітні компоненти: теорія літератури, культура мовлення.

Фізико-математичний профіль (академічне спрямування).

Мета: підготовка до професій, що вимагають високого рівня математичних знань та аналітичного мислення.

Обов'язкові освітні компоненти: українська мова і література, іноземна мова, історія, природничі науки, інформатика, фізична культура, захист України.

Профільні освітні компоненти: математика, фізика.

Вибіркові освітні компоненти: астрономія, програмування

Технологічний профіль (професійне спрямування).

Мета: підготовка до роботи в галузі технологій, інженерії та виробництва.

Обов'язкові освітні компоненти: українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, інформатика, фізична культура, захист України, економіка і підприємництво.

Профільні освітні компоненти: технології виробництва, основи інженерії.

Вибіркові освітні компоненти: мехатроніка, електроніка.

Агроекологічний профіль профіль (професійне спрямування).

Мета: формування професійних компетенцій для роботи в аграрному секторі та екологічній діяльності.

Обов'язкові освітні компоненти: українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, інформатика, фізична культура, захист України, економіка і підприємництво.

Профільні освітні компоненти: агроекологія, основи сільського господарства.
Вибіркові освітні компоненти: географія, біологія.

Як бачимо, профілі академічного спрямування покликані забезпечити цілеспрямовану підготовку учнів до здобуття вищої освіти за певними галузями знань. Основна увага зосереджується на поглибленому вивченні ключових навчальних дисциплін відповідно до обраного профілю. При цьому перелік базових навчальних предметів зберігається, однак до нього додаються спеціалізовані курси, які відповідають академічній орієнтації кожного напрямку. Профілі ж професійної орієнтації передбачають зосередження на формуванні практичних умінь і підготовці до виконання конкретних трудових функцій, що сприяє ефективному входженню випускників у сферу зайнятості. Загальноосвітні дисципліни забезпечують фундаментальні знання, тоді як профільні предмети спрямовані на розвиток професійних компетентностей.

Процес формування навчальних профілів є поетапним і охоплює низку взаємопов'язаних кроків:

1. Діагностика освітніх запитів та аналіз ринку праці. На цьому етапі здійснюється вивчення інтересів, мотивації, потенціалу учнів, а також прогнозування потреб ринку праці, що дозволяє визначити затребувані напрями професійної підготовки.

2. Проектування структури профілів. На основі результатів діагностики визначаються академічні та професійні напрями, які структуруються відповідно до предметного наповнення. Профілі розробляються як гнучкі моделі, що враховують локальні потреби, кадровий потенціал та інфраструктурні ресурси.

3. Розроблення змісту навчання. Змістова наповненість кожного профілю складається з обов'язкової складової (основи загальної підготовки) та варіативної (спеціалізовані дисципліни, інтегровані курси, навчальні модулі), які відповідають обраній траєкторії.

4. Формулювання очікуваних результатів навчання. Для кожного профілю визначаються результати, що охоплюють як формування ключових компетентностей (на базовому чи поглибленому рівні), так і здобуття професійно орієнтованих умінь.

5. Розробка навчальних програм і планів. На цьому етапі розподіляються навчальні години, обираються методи й форми роботи (проектна діяльність, дослідницькі методи, практичні заняття), визначаються підходи до оцінювання навчальних досягнень.

6. Забезпечення умов реалізації профільного навчання. Йдеться про кадрове забезпечення (підготовка педагогів), матеріально-технічне оснащення (лабораторії, ІТ-ресурси), організацію індивідуального та групового навчання, створення інституційних умов для реалізації освітніх траєкторій.

7. Оцінювання та коригування. Ефективність упровадження профільного навчання моніториться через систему освітніх індикаторів: академічні досягнення, задоволеність учасників освітнього процесу, відповідність результатів очікуванням ринку праці. За потреби здійснюється перегляд змісту програм, методичних підходів і ресурсного забезпечення.

Узагальнюючи, слід підкреслити, що розробка та впровадження профілів навчання – це не лише дидактичне завдання, а й стратегічне рішення, яке формує майбутні траєкторії розвитку молоді в умовах динамічного соціально-економічного середовища [20].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження підтверджує, що в умовах трансформації системи загальної середньої освіти України формування змісту профільного навчання та моделей профілів є критично важливим завданням, що поєднує стратегічні цілі державної політики в галузі освіти з потребами й можливостями учнівської молоді. Аналіз чинних нормативно-правових документів та наукових джерел дозволив виявити ключові методологічні та дидактичні підходи до конструювання освітнього змісту в профільній школі, зокрема визначити принципи структурування інваріантної та варіативної складових, узгодження освітніх компонентів із профільним спрямуванням, а також інтеграцію компетентнісного підходу.

З'ясовано, що ефективне функціонування профільної середньої освіти можливе лише за умови дотримання принципів науковості, інваріантності, гнучкості, гуманізації, інтегрованості та рівного доступу до якісної освіти. Особливої актуальності набуває проблема моделювання академічних та професійних профілів, що потребує синхронізації освітнього змісту з ринком праці, освітніми запитамі здобувачів, а також інституційними можливостями закладів освіти.

Запропоновані підходи щодо формування профілів навчання є спробою систематизувати поетапний механізм реалізації профільної освіти – від діагностики потреб учнів до оцінювання її результативності. Доведено, що ефективна профілізація повинна спиратися на гнучке поєднання інваріантного ядра з варіативними компонентами, які адаптуються до конкретного профілю та спрямовані на досягнення очікуваних результатів навчання.

Подальші дослідження в сфері профільної середньої освіти можуть бути спрямовані на: оцінку ефективності профільної середньої освіти у підготовці до вищої освіти або професійної діяльності; вивчення можливостей адаптації профільної освіти до потреб ринку праці та сучасних соціально-економічних викликів; з'ясування ролі освітніх технологій у забезпеченні якісного профільного навчання тощо. Окреслені напрямки створюють можливості для розвитку ефективної профільної середньої освіти, яка сприятиме реалізації потенціалу кожного здобувача.

Конфлікт інтересів. Автори підтверджують відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це теоретичне дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї роботи.

Список використаних джерел

1. Алексеева С. В. Особливості здобуття профільної середньої спеціалізованої освіти мистецького спрямування. *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи*: збірник тез IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, Київ, 2024. С. 7-10.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740638/1/Zbirnyk_tez_viddill_susp_2024_ost.pdf
2. Ващенко Л. С. Профільне навчання біології у закладах загальної середньої освіти: статистичні характеристики. *Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації*: збірник матеріалів / за заг. ред. Ляшенко О. І., Засекої Т. М., Мальованого Ю. І. Литвинової С. Г., Малиношевської А. В. Київ, 2024. С. 69-73.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740085/1/Zbirnyk_MC_v5.pdf
3. Васильєва Д. В. Навчання математики у профільній середній освіті. *Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації*: збірник матеріалів / за заг. ред. Ляшенко О. І., Засекої Т. М., Мальованого Ю. І. Литвинової С. Г., Малиношевської А. В. Київ, 2024. С. 108-111. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740085/1/Zbirnyk_MC_v5.pdf
4. Головка М. В. Особливості формування та реалізації курсів фізики базового та профільного рівнів Нової української школи. *Проблеми сучасного підручника* (32). 2024. С. 51-65.
URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/726>
5. Горошкіна О. М. До проблеми відбору змісту навчання української мови в умовах профільної диференціації. *Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації*: збірник матеріалів / за заг. ред. Ляшенко О. І., Засекої Т. М., Мальованого Ю. І. Литвинової С. Г., Малиношевської А. В. Київ, 2024. С. 112-114.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740085/1/Zbirnyk_MC_v5.pdf
6. Закон України «Про повну загальну середню освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
7. Засека Т. М. Концептуальні засади розроблення модельних навчальних програм для профільної освіти. Наукова доповідь на методологічному семінарі «Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації», 4 квітня 2024 р. Вісник НАПН України, 2024, 6 (1).
URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/440>
8. Засека Т. М. Формування обов'язкових освітніх компонентів профільної середньої освіти. *Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації*: збірник матеріалів / за заг. ред. Ляшенко О. І., Засекої Т. М., Мальованого Ю. І. Литвинової С. Г., Малиношевської А. В. Київ, 2024. 288 с. С. 36-39.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740085/1/Zbirnyk_MC_v5.pdf
9. Кремень В. Г., Топузов О. М., Ляшенко О. І., Мальований Ю. І., Засека Т. М. Профільна середня освіта: концептуальні засади для Нової української школи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2023, (5). С. 1-8.
10. Лашевська Г. А. Хімічний складник профільної середньої освіти. *Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації*: збірник матеріалів. / за заг. ред. Ляшенко О. І., Засекої Т. М., Мальованого Ю. І. Литвинової С. Г., Малиношевської А. В. Київ, 2024. С. 104-107. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740085/1/Zbirnyk_MC_v5.pdf
11. Ляшенко О. І. Шляхи реалізації профільної середньої освіти в умовах реформування української школи. *Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації*: збірник матеріалів / за заг. ред. Ляшенко О. І., Засекої Т. М., Мальованого Ю. І. Литвинової С. Г., Малиношевської А. В. Київ, 2024. С. 10-15.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740085/1/Zbirnyk_MC_v5.pdf
12. Малихін О. В., Арістова Н. О., Ліпчевська І. Л. Нормативно-правове забезпечення профільної середньої освіти. *Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації*: збірник матеріалів / за заг. ред. Ляшенко О. І., Засекої Т. М., Мальованого Ю. І. Литвинової С. Г., Малиношевської А. В. Київ, 2024. С. 88-94.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740085/1/Zbirnyk_MC_v5.pdf
13. Мороз П. В. Особливості дослідницької діяльності учнів з історії у профільній школі. *Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації*: збірник матеріалів. / за заг. ред. Ляшенко О. І., Засекої Т. М., Мальованого Ю. І. Литвинової С. Г., Малиношевської А. В. Київ, 2024. С. 119-123.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740085/1/Zbirnyk_MC_v5.pdf
14. Мороз П. В. Формування змісту освітніх компонентів громадянської та історичної освітньої галузі профільної середньої освіти. *Проблеми сучасного підручника*. 2024. Вип. 32.
URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742331/1/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B7.pdf>

15. Пометун О. І., Ремех Т. О. До питання структури й предметного наповнення профілів навчання громадянської та історичної освітньої галузі. *Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації*: збірник матеріалів. / за заг. ред. Ляшенко О. І., Засекиної Т. М., Мальованого Ю. І. Литвинової С. Г., Малиношевської А. В. Київ, 2024. С. 60-64. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740085/1/Збірник_МС_v5.pdf
16. Про затвердження державного стандарту профільної середньої освіти. (Постанова Кабінету Міністрів України № 851 від 25.07.2024). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavnoho-standartu-profilnoi-serednoi-osvity-851-250724>
17. Рагозіна В. В. Військово-патріотична складова навчання мистецтва у закладах профільної середньої освіти. *Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації*: збірник матеріалів / за заг. ред. Ляшенко О. І., Засекиної Т. М., Мальованого Ю. І. Литвинової С. Г., Малиношевської А. В. Київ, 2024. С. 155-158. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740085/1/Збірник_МС_v5.pdf
18. Рябовол Л. Т., Ремех Т. О., Формування правознавчого складника змісту громадянської освіти в профільних класах академічного спрямування. *Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації*: збірник матеріалів / за заг. ред. Ляшенко О. І., Засекиної Т. М., Мальованого Ю. І. Литвинової С. Г., Малиношевської А. В. Київ, 2024. С. 131-133. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740085/1/Збірник_МС_v5.pdf
19. Формування змісту профільного навчання: теоретико-методологічний аспект: кол. монографія [авт. кол.: Г. О. Васьківська, В. І. Кизенко, С. В. Косянчук, О. В. Барановська, та інші.] ; за наук. ред. д-ра пед. наук Г. О. Васьківської. Київ, 2018. 260 с. URL: <https://undip.org.ua/library/formuvannia-zmistu-profilnoho-navchannia-teoretyko-metodolohichnyu-aspekt-monografii/>
20. Шелестова Л. В. Організація профільної середньої освіти: механізм формування профілів. Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference «Development of theories and methods of education of past years», November 18-20, 2024, Antwerp, Brussels. 276 p. С. 187-191. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744307/>
21. Шелестова Л. В. Профільна середня освіта в Україні: розроблення змісту та формування профілів. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*: Збірник наукових праць. 2024. Випуск 2 (33). С. 7-18. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744814/>

References

1. Aliexsieieva S. V. Osoblyvosti zdobuttia profil'noi seredn'oi spetsializovanoi osvity mystets'koho spriamuvannia. Kompetentnisno oriientovane navchannia: vyklyky ta perspektyvy: zbirnyk tez IV Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii, Kyiv, 2024. S. 7-10. (in Ukrainian)
2. Vaschenko L. S. Profil'ne navchannia biolohii u zakladakh zahal'noi seredn'oi osvity: statystychni kharakterystyky. Profil'na serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: zbirnyk materialiv / za zah. red. Liashenko O. I., Zasiiekinoi T. M., Mal'ovanoho Yu. I. Lytvynovoi S. H., Malynoshevs'koi A. V. Kyiv, 2024. S. 69-73. (in Ukrainian)
3. Vasyli'eiva D. V. Navchannia matematyky u profil'nij serednij osviti. Profil'na serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: zbirnyk materialiv / za zah. red. Liashenko O. I., Zasiiekinoi T. M., Mal'ovanoho Yu. I. Lytvynovoi S. H., Malynoshevs'koi A. V. Kyiv, 2024. S. 108-111. (in Ukrainian)
4. Holovko M. V. Osoblyvosti formuvannia ta realizatsii kursiv fizyky bazovoho ta profil'noho rivniv Novoi ukrains'koi shkoly. Problemy suchasnoho pidruchnyka (32). 2024. S. 51-65. (in Ukrainian)
5. Horoshkina O. M. Do problemy vidboru zmistu navchannia ukrains'koi movy v umovakh profil'noi dyferentsiatsii. Profil'na serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: zbirnyk materialiv / za zah. red. Liashenko O. I., Zasiiekinoi T. M., Mal'ovanoho Yu. I. Lytvynovoi S. H., Malynoshevs'koi A. V. Kyiv, 2024. S. 112-114. (in Ukrainian)
6. Zakon Ukrainy «Pro povnu zahal'nu seredniu osvitu» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (in Ukrainian)
7. Zasiiekina T. M. Kontseptual'ni zasady rozroblennia model'nykh navchal'nykh prohram dlia profil'noi osvity. Naukova dopovid' na metodolohichnomu seminarі «Profil'na serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii», 4 kvitnia 2024 r. Visnyk NAPN Ukrainy, 2024, 6 (1). (in Ukrainian)
8. Zasiiekina T. M. Formuvannia obov'iazkovykh osvitnikh komponentiv profil'noi seredn'oi osvity. Profil'na serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: zbirnyk materialiv / za zah. red. Liashenko O. I., Zasiiekinoi T. M., Mal'ovanoho Yu. I. Lytvynovoi S. H., Malynoshevs'koi A. V. Kyiv, 2024. S. 36 – 39. (in Ukrainian)
9. Kremen' V. H., Topuzov O. M., Liashenko O. I., Mal'ovanyy Yu. I., Zasiiekina T. M. Profil'na serednia osvita: kontseptual'ni zasady dlia Novoi ukrains'koi shkoly Visnyk Natsional'noi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, 2023, (5). S. 1-8. (in Ukrainian)
10. Lashevs'ka H. A. Khimichnyy skladnyk profil'noi seredn'oi osvity. Profil'na serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: zbirnyk materialiv. / za zah. red. Liashenko O. I., Zasiiekinoi T. M., Mal'ovanoho Yu. I. Lytvynovoi S. H., Malynoshevs'koi A. V. Kyiv, 2024. S. 104-107. (in Ukrainian)
11. Liashenko O. I. Shliakhy realizatsii profil'noi seredn'oi osvity v umovakh reformuvannia ukrains'koi shkoly. Profil'na serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: zbirnyk materialiv / za zah. red. Liashenko O. I., Zasiiekinoi T. M., Mal'ovanoho Yu. I. Lytvynovoi S. H., Malynoshevs'koi A. V. Kyiv, 2024. S. 10 – 15. (in Ukrainian)
12. Malykhin O. V., Aristova N. O., Lipchevs'ka I. L. Normatyvno-pravove zabezpechennia profil'noi seredn'oi osvity. Profil'na serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: zbirnyk materialiv / za zah. red. Liashenko O. I., Zasiiekinoi T. M., Mal'ovanoho Yu. I. Lytvynovoi S. H., Malynoshevs'koi A. V. Kyiv, 2024. S. 88-94. (in Ukrainian)
13. Moroz P. V. Osoblyvosti doslidnyts'koi diial'nosti uchniv z istorii u profil'nij shkoli Profil'na serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: zbirnyk materialiv. / za zah. red. Liashenko O. I., Zasiiekinoi T. M., Mal'ovanoho Yu. I., Lytvynovoi S. H., Malynoshevs'koi A. V. Kyiv, 2024. S. 119-123. (in Ukrainian)
14. Moroz P. V. Formuvannia zmistu osvitnikh komponentiv hromadians'koi ta istorychnoi osvity dlia profil'noi seredn'oi osvity. Problemy suchasnoho pidruchnyka. 2024. Vyp. 32. (in Ukrainian)

15. Pometun O. I., Remekh T. O. Do pytannia struktury j predmetnoho napovnennia profiliv navchannia hromadians'koi ta istorychnoi osvity. Profil'na serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: zbirnyk materialiv. / za zah. red. Liashenko O. I., Zasiokinoi T. M., Mal'ovanoho Yu. I. Lytvynovoi S. H., Malynoshevs'koi A. V. Kyiv, 2024. S. 60-64. (in Ukrainian)
16. Pro zatverdzhennia derzhavnoho standartu profil'noi seredn'oi osvity. (Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 851 vid 25.07.2024). <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavnoho-standartu-profilnoi-serednoi-osvity-851-250724> (in Ukrainian)
17. Rahozyina V. V. Vijs'kovo-patriotychna skladova navchannia mystetstva u zakladakh profil'noi seredn'oi osvity. Profil'na serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: zbirnyk materialiv / za zah. red. Liashenko O. I., Zasiokinoi T. M., Mal'ovanoho Yu. I. Lytvynovoi S. H., Malynoshevs'koi A. V. Kyiv, 2024. S. 155 – 158. (in Ukrainian)
18. Riabovol L. T., Remekh T. O., Formuvannia pravoznavchoho skladnyka zmistu hromadians'koi osvity v profil'nykh klasakh akademichnoho spriamuvannia. Profil'na serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: zbirnyk materialiv / za zah. red. Liashenko O. I., Zasiokinoi T. M., Mal'ovanoho Yu. I. Lytvynovoi S. H., Malynoshevs'koi A. V. Kyiv, 2024. S. 131-133. (in Ukrainian)
19. Formuvannia zmistu profil'noho navchannia: teoretyko-metodolohichnyj aspekt: kol. monohrafiia [avt. kol.: H. O. Vas'kivs'ka, V. I. Kyzenko, S. V. Kosianchuk, O. V. Baranovs'ka, ta inshi.] ; za nauk. red. d-ra ped. nauk H. O. Vas'kivs'koi. Kyiv, 2018. 260 s. (in Ukrainian)
20. Shelestova L. V. Orhanizatsiia profilnoi serednoi osvity: mekhanizm formuvannia profiliv. Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference «Development of theories and methods of education of past years», November 18-20, 2024, Antwerp, Brussels. 276 p. C.187-191. (in Ukrainian)
21. Shelestova L.V. Profilna serednia osvita v Ukraini: rozoblennia zmistu ta formuvannia profiliv. Pedagogichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy: Zbirnyk naukovykh prats. 2024. Vypusk 2 (33). S. 7-18. (in Ukrainian)

| Матеріал надійшов до редакції: 10.07.2025 р. | Прийнято до друку: 10.09.2025 р. | Опубліковано: 30.10.2025 р. |